

ним* виявом українськості (яка існувала в той час у формі праукраїнської протоетнічності) були функціонально-рольові якості людності праукраїнських племен та специфічні способи взаємодії цієї людності зі світом; на *етнічному етапі* конативним виявом української етнічності була етнотипова поведінка русинів-українців; на *етапі національного розвитку* (який триває і нині) конативним виявом модерної українськості (яка функціонує переважно у формі інтегрованої єдності української етнічності й громадянськості) є сучасна структура українського національного характеру.

Цей висновок підтверджує концептуальні розробки Т. Воропаєвої стосовно того, що будь-яка етнічність має *об'єктивно-суб'єктивний* характер, завжди *реалізується в діяльності* і об'єднує найсуттєвіші ознаки, властивості й диспозиції, які є не тільки *спадкоємними*, але й *наскрізними* (тобто такими, що функціонують в межах даної етнічної спільноти від племінного до національного рівня). Отже, подібний методологічний підхід дає змогу простежити процес становлення і розвитку українського національного характеру на різних етапах поступу української спільноти.

1. Андреева Г. М. Социальная психология. – М., 1980. – С. 220–222.
2. Баграмов Э. К вопросу о научном содержании понятия «национальный характер». – М.: Наука, 1973. – 157 с. 3. Бромлей Ю. В. К вопросу о влиянии особенностей культурной среды на психику // Сов. этнография. – 1983. – № 3. – С. 67–75. 4. Воропаева Т. Українство у світі: ціннісні та ідентифікаційні характеристики // Українознавство. Календар-щорічник – 2010. – К., 2009. – С. 92–100. 5. Гримич М. Два виміри національного характеру // Наука і суспільство. – 1991. – № 8. – С. 27–31. 6. Дашдаміров А. Ф. К методологии исследования национально-психологических проблем // Сов. этнография. – 1983. – № 2. – С. 62–74. 7. Джандильдин Н. Д. Природа национальной психологии. – Алма-Ата, 1971. – 203 с. 8. Донченко Е. А. Со-

циетальная психика. – К.: Наукова думка, 1994. – 207 с. 9. Дробужева Л. Н., Кузнецов И. М., Кцоева Г. У. Некоторые проблемы этнопсихологических исследований // Психологический журнал. – 1988. – Т. 9. – № 3. – С. 26–34. 10. Касьянов Г. В. Теории нации та націоналізму: Монографія. – К.: Либідь, 1999. – 352 с. 11. Кон И. С. К проблеме национального характера // История и психология. – М.: Наука, 1971. – С. 122–158. 12. Кон И. С. Национальный характер – миф или реальность? // Иностранная литература. – 1968. – № 9. – С. 215–229. 13. Кульчицкий О. Риси характерології українського народу // Энциклопедія українознавства. – Т. 1. – Нью-Йорк, 1949. – С. 708–718. 14. Леонтьев А. А. Национальная психология и этнопсихология // Сов. этнография. – 1983. – № 2. – С. 80–82. 15. Липа Ю. Призначення України. – Львів: Просвіта, 1992. – С. 153–165. 16. Мірчук І. Світогляд українського народу. – Прага: УВУ, 1942. – С. 18–20. 17. Либоди Д., Шмелёв А. Г., Андреева М. К., Граменицкий А. Е. Психосемантический анализ стереотипов русского характера: кросскультурный аспект // Вопросы психологии. – 1993. – № 3. – С. 101–109. 18. Пірен М. І. Основи етнопсихології. – К.: Наукова думка, 1996. – 385 с. 19. Политическая психология / Под общ. ред. А. А. Деркача, В. И. Жукова и др. – М.: Академпроект; Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – 858 с. 20. Политологический словарь / Под общей редакцией В. И. Астаховой и Н. И. Панова. – Харьков, 1997. – С. 126. 21. Пономарьев А. Українська етнографія. – К., 1994. – С. 256. 22. Попович М. Романтизм як стиль та ідеологія // Філософська думка. – 2004. – № 6. – С. 3–30. 23. Потєбня А. А. Мысль и язык. – К.: СИНТО, 1993. – 192 с. 24. Старовойтова Г. В. О предметной области этнопсихологии // Сов. этнография. – 1983. – № 3. – С. 78–85. 25. Степико М. Т. Буття етносу: витоки, сучасність, перспективи (філософсько-методологічний аналіз). – К.: Тов-во «Знання», 1998. – 251 с. 26. Степико М. Т. Культурний контекст господарських інновацій України // Феномен нації: основи життєдіяльності / За ред. Б. В. Попова. – К.: Тов-во «Знання», 1998. – 149–177. 27. Стефаненко Т. Г. Етнопсихологія. – М.: Ин-т психологии РАН; Академпроект, 1999. – 320 с. 28. Українська душа. – К.: Фенікс, 1992. – 128 с. 29. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україна. – К.: Оріє, 1992. – 229 с. 30. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2006. – С. 198–303.

Юрій Фігурний

Нищення українськості в сучасних засобах масової культури на прикладі кінофільму В. Бортка «Тарас Бульба»

У статті аналізується інформаційна війна Росії проти України, зокрема, нищення українськості на прикладі кінофільму В. Бортка «Тарас Бульба».

Russian informative war against Ukraine, elimination of Ukrainian ethnicity on the example of V. Bortko's movie «Taras Bul'ba» are analyzed in the article.

«Україна завжди прагнула до волі» – ці пророчі слова геніального французького мислителя Вольтера стали дороговказом для сотень тисяч українських патріотів у їх боротьбі за свободу і незалежність рідної Батьківщини. Врешті-решт, 24 серпня 1991 р. Україна повернула собі статус самостійної європейської країни де-факто, а в грудні того ж року, вийшовши разом з Росією і Білоруссю зі складу СРСР, і де-юре. Багато хто тоді сподівався і мріяв, що братні східнослов'янські народи (білоруси, росіяни й українці) будуть послідовно розбудовувати власні національні демократичні держави і поважати суверенітет і територіальну цілісність кожної з них. Але сталося не так як гадалося: зі зміною вищого керівництва у Російській Федерації (РФ) у 2000 р. і приходом до влади В. Путіна, російський політичний істеблішмент взяв курс на відновлення могутньої неоліберальної імперії та повернення до її складу колишніх радянських республік, у тому числі й України. З того часу лише посилилась потужна інформаційна війна РФ супроти України. Саме посилилась, бо роз-

почалася вона де-юре і де-факто вже з часу відновлення Української державності у кінці ХХ ст.

Тузла, Помаранчева революція, газові конфлікти – особливо останній, січневий 2009 р. – всі ці події отримали неадекватне висвітлення в засобах масової інформації РФ як для внутрішнього споживача, так і за її межами. А як наслідок цієї ганебної інформаційної війни у пересічного росіянина склалося стійке враження, що Українська держава – це «временное недоразумение», а українці «сплошь и рядом зарвавшиеся хохлы-казнокрады». Щоби не бути голослівними, наведемо аналітичну інформацію під назвою «Від любові до ненависті», оприлюднену часописом «Український тиждень» стосовно соціологічних опитувань, проведених на початку 2009 р. в Україні (проводив Київський міжнародний інститут соціології) і у РФ (Левада-Центр): «Ставлення до Росії в Україні краще, ніж ставлення до України в Росії. Понад 90 % українців позитивно ставляться до Росії. Причому за рік ставлення навіть трохи поліпшилося – з 88 % до 91 %. Кількість тих, хто негативно ставився до Росії у 2008 р. (7 %), зменшилася до 5 %. Ситуація в Росії цілком протилежна: там позитивне

*Тобто поведінково-діяльнісним.

ставлення до України зменшилося з 55 % (у 2008 р.) до 29 %, а негативне зросло майже вдвічі – з 33 % до 62 %. Таким чином, зараз в Україні до Росії погано ставляться 5 % опитаних, а в Росії до України – 62 %» [2, 8–9]. Як говорять у цих випадках – коментарі зайві.

З 2 квітня 2009 р. у кінотеатрах Російської Федерації й України проводилась демонстрація історичного блокбастера «Тарас Бульба» від режисера Володимира Бортка. Переглянувши фільм, автор цих рядків наочно переконався, що цей «кіношедевр», створений за підтримки, а точніше, на гроші (понад 22 мільйонів доларів США) Міністерства Культури РФ, є черговим ударом в інформаційній війні Москви супроти Києва (адже так просто на вітер такі величезні кошти не викидають): фільм В. Бортка цинічно нівежить українську етнічну ідентичність й до того ж сприяє розпаленню міжнаціональної ворожнечі, у тому числі й антисемітизму.

Розпочинаючи критичний аналіз кінофільму В. Бортка «Тарас Бульба», визначимо основні поняття, якими будемо оперувати надалі. Під терміном «українська етнічна ідентичність» ми розуміємо процес усвідомлення українцями своєї приналежності до українського етносу через ототожнення базових характерних чинників свого духовного світогляду і матеріального добробуту з численними ознаками й складниками української етнічної спільноти. Головними ознаками українського етносу ми вважаємо: мовну спільність, а саме послугування рідною українською мовою, споконвічну етнічну територію, самобутню традиційну культуру, у тому числі й її мілітарну складову, етнічну самосвідомість, самоназву, менталітет, певні стереотипи поведінки.

Українська національна ідентичність, на нашу думку, є результатом довготривалого й болючого процесу розуміння українським народом своєї належності до єдиної політичної нації європейського типу, досягнутого шляхом усамостійнення і позбавлення колоніального комплексу меншовартості (малоросійства). Поняття «етнос» і «нація», на думку автора, розмежовуються тим, що перше характеризує, насамперед, спільноту людей, що, проживаючи на певній місцевості і маючи спільну історію, культуру, мову, побут тощо, не має при цьому власної держави. Тоді як термін «нація» означає вищий етап розвитку людської спільноти (народу, етносу), коли вона здобуває державність і, послідовно розбудовуючи її, реалізує на практиці національну ідею.

На жаль, у фільмі етнічного українця В. Бортка «Тарас Бульба» немає ні України, ні українців, хоча події у стрічці розгортаються на споконвічних українських етнічних землях, а її головними героями є етнічні українці: Тарас Бульба, його сини Остап і Андрій та запорожці Шило, Гуска, Товкач, Невеличкий, Задорожній, Черевиченко, Кукубенко, Метелиця, Закрутигуба, Писаренко та інші.

При перегляді фільму кидається у вічі те, що етнічні поляки розмовляють переважно польською і трохи зіпсованою російською, євреї – гарною російською і трохи на ідиш (між собою), тоді як запорожці, реєстрові козаки і звичайні українці спілкуються як між собою, так і з поляками і євреями виключно на «общепонятном языке». Цікаво, що хоча етнічні росіяни (московіти, як вони тоді називалися) у стрічці відсутні повністю, тоді як російський дух, як той нічний морок, заповнив собою весь життєвий, ідеологічний, військовий і композиційний простір фільму.

Хтось може на це сказати, що режисер неупереджено підійшов до першоджерела (друга редакція гоголівського «Тараса Бульби» 1842 р.) й екранізував його майже за оригіналом. Відразу ж наголосимо, що режисер і автор сценарію В. Бортко, реалізуючи свій кінопроект, не дуже поштиво поставився до творіння М. Гоголя, а діяв виключно методом «ножиць і клею». А саме, те що йому (і його за-

мовникам) подобалося, залишав, а неприйнятне – вирізав і переписував. Так, М. Гоголь написав свого «Тараса Бульбу» російською мовою, але у нього ж нею спілкуються майже всі персонажі, за винятком євреїв, які між собою гомонять «на своїм тарабарським нареччям» [3, 135]. Проте, режисер, дозволивши етнічним полякам розмовляти своєю рідною мовою, позбавив цієї можливості етнічних українців. Як «правильно» розставлені акценти!...

Можна сказати, що у В. Бортка взагалі, українці, як окремий, самодостатній народ, не існують, а є незначним відгалуженням, «субетносом великої и могучей российской нации», які, розмовляючи виключно російською, є вірними Російського православ'я та щиро сподіваються на допомогу могутнього російського царя.

Слідуючи логіці режисера, ми мали би повірити, що у кінці XVI – на початку XVII ст. українців як окремого етносу зі своєю мовою, культурою, традиціями і звичаями не існувало, а на теренах сучасної України тоді мешкали поляки, євреї та самобутні російськомовні запорожці і реєстрові козаки, які понад усе цінували «наше, русское товарищество», були фанатиками «православной русской веры» та готові у будь-яку хвилину віддати своє життя за «Русскую землю». Навіть інші мешканці тих земель (не козаки, не поляки, не євреї і не бусурмани), як-то жінка Тараса, його челядь, що вряди-годи з'являються у кадрі, відрізняються від козаків лише тим, що всі вони вбрані у традиційний український одяг – і то вже все.

Герої фільму запорожці п'ють, танцюють, гуляють, жартують, організують єврейські погроми, воюють з поляками, але чомусь не співають. У стрічці за весь час лунає тільки одна пісня, яку гарно співає польською чарівна панянка, приваблюючи цим самим Андрія (цього епізоду і близько немає у Гоголя). Пісня, як відомо, душа народу, є пісня – є народ, нема пісні – нема народу. Отже, поляки у фільмі є, а українців – зась!

Зараз в українському суспільстві й у вітчизняному науковому та освітянському середовищі активно дискутується питання щодо походження, становлення і розвитку українського народу. Супутні проблеми гостро дискутуються в Україні та за її межами, але питання, хто жив, працював, творив і обороняв землі Наддніпрянщини у XIV–XVIII ст. вже давно знято з порядку денного – це був український народ. Українське козацтво (запорозьке, реєстрове, нереєстрове) було потужною військовою силою, яка не тільки захищала свій народ від знищення й асиміляції, а й згодом стала провідною політичною верствою Гетьманщини, автономного утворення у межах Російської імперії. Навіть наскрізь заідеологізована радянська історична наука визнала, що у XIV–XV ст. на території земель, які входили до складу Київської Русі, склалися три народності: російська, українська і білоруська, яких споріднювали спільність походження, давні тісні економічні й культурні зв'язки [4, 53].

Проте, В. Бортку, українцеві за походженням і типовому малоросіянину за вчинками і душею, члену Комуністичної партії РФ, висновки й аргументи істориків, як видно, «не указ». За фільмом «Тарас Бульба» виходить, що у той історичний період українців, як окремого самодостатнього етносу не існувало, а на теренах України мешкав місцевий слов'янський субетнос, майже тотожній за мовою, традиціями, культурою, вірою, ментальністю, самосвідомістю тощо до росіян. Подивившись фільм В. Бортка «Тарас Бульба», то й відчуєш себе вівцею, що відбилася від отари і подумаєш, що настав час українцям облишити свою пиху і гордість та повертатися в лоно рідної «Матушки Росії».

Згідно з відомим висловом, коли стріляєш у минуле з рушниці, то у відповідь отримуєш гарматний постріл, наш

північно-східний сусід в українську минувшину не просто стріляє, він її цілеспрямовано фальсифікує і викривляє: «Какие такие украинцы? Мы все русские, россияне!»

Передивіться ще раз фільм – українського там майже не знайдете. Козаки у стрічці В. Бортка є таким собі російськомовним, оперетковим, набожним, безжалісним, анархічним і до того ж не дуже боєздатним військом. Православні запорожці фільму є яскравим і потворним витвором великоросійського імперського шовіністичного агітпропу!

Вилучаючи козацтво з української історії, В. Бортко не тільки фальсифікує її, але й свідомо ліквідує один із головних базисних елементів на яких ґрунтується українська національна ідентичність і сучасна Українська держава. Адже українське козацтво – це складне і багатогранне явище, яке відіграло важливу роль у долі України та її народу. Саме завдяки козацтву в середині XVII ст. була створена українська держава – Гетьманщина, яка продовжила державотворчу традицію українського народу у пізньому середньовіччі. Завдячуючи вітчизняному козацтву і його активному впливові на українську культуру протягом бездержавного і колоніального XIX ст., в ментальності українців жило прагнення до волі і свободи, а козак був уособленням українського ідеалу чоловіка-воїна. Безсмертний козацький дух сприяв відновленню і становленню української державності у буремному XX ст. [6, 3]. Позбавивши козацтво його української етнічної та національної ідентичності, В. Бортко у своєму фільмі зобразив це «православне воїнство» карикатурно і недоцільно. На початку фільму Тарас Бульба виступає перед козаками напередодні вирішального бою з поляками. Головний лейтмотив цієї пафосної промови звучить архіпатріотично: «Бывали и в других землях товарищи, но таких, как в Русской земле, не было таких товарищей... Пусть же знают они все [вороги – Ю. Ф.], что такое значит в Русской земле товарищество! Уж если на то пошло, чтобы умирать, – так никому ж из них не доведется так умирать!.. Никому, никому!.. Не хватит у них на то мышинной природы их!» [3, 117].

Більшість екранного часу у фільмі присвячено зображенню батальних сцен. Проте, якщо прискіпливо проаналізувати військове мистецтво бортківських козаків (не гоголівських і не запорізьких, а саме бортківських), то стає аж ніяково, до того вони зображені недалекокими дебілами-п'яницями. Ми близько двадцяти хвилин спостерігаємо, як козаки штурмують із великими втратами мури фортеці, забувши, що у неї є ворота, а у них є гармати, якими можна зруйнувати і те, і інше, чи хоча би намагатися це зробити. Узятися в облогу Дубно, козаки так розслабляються, що, забувши про військову дисципліну, починають наливатися алкоголем. Врешті-решт, польська підмога пробивається до фортеці, знищивши по дорозі половину сп'янілого Переяславського куреня, а іншу половину п'яниць беруть у полон. На загальній козацькій раді кошовий ганьбить козаків, (адже п'яними, виявляється, були усі), але син Тараса Остап перевернув усе догори дригом, довівши козакам, що вони не винні – так склалися обставини. Виходить, козакам можна пити без міри, гуляти, а потім кров'ю спокутувати свою дурість і безголов'я. Безславний фінал такого війська передбачити не важко.

Особливо фантастично й неправдоподібно зображена у фільмі В. Бортка козацька кавалерія, особливо у тих моментах, коли вона не тільки б'ється на рівних, але і завдає нищівної поразки славетним так званим «крилатим» польським гусарам. Невелика історична довідка: український козак здебільшого постає в очах нащадків воїном-вершником, однак, хоча козаки і були майстерними вершниками, вправно володіючи шаблею, проте кавалеристи вони були

не найкращі (а різниця між вершником і кавалеристом така, як і поміж звичайним користувачем персонального комп'ютера і фаховим програмістом). Подібна риса козацького війська склалася історично. Ведення бойових дій у відкритому степу з татарами, їхня чисельність, а також неможливість передбачити час їхнього нападу примушували козаків шукати надійних тактичних засобів боротьби, якими стали бій у піхотному порядку під захистом табору з возів, шанців, вогню з мушкетів та артилерії. До середини XVII ст. фундамент козацького війська формувала піхота, а сила козацтва була зосереджена у вогнепальній зброї. Прославилося козацтво своїми морськими походами та оборонними боями в таборі – кіннотою ж козаки тоді значно поступалися полякам, тим більше татарам [6, 59].

У ті часи, а саме у другій половині XVI ст. – першій половині XVII ст., козацтво нагадувало собою перші драгунські підрозділи, запроваджені французами в XVI ст. як посаджена верхи на коней піхота, що спішувалася при зустрічі з супротивником і вже у пішому порядку вступала з ними у двобій (до речі так чинили і стародавні германці). Щодо польських гусарів, то це – важка шляхетська кіннота, що була ударною силою збройних сил Першої Речі Посполитої і призначалася, насамперед, для завдання потужних таранних ударів по бойових порядках противника з метою їх прориву. На відкритій місцевості, поза укріпленням козаки як верхи, так і у пішому порядку, мали мінімальні шанси протистояти важкій кавалерії. Мушу визнати, що це виразно і захоплююче показано у фільмі.

До речі, уславлені гусарські «крила» (залізнi стрижні із закріпленим у них пір'ям, що вивищувались над головою кавалериста і загинались наперед), це була не екзотична прикраса, а важливий елемент захисного обладунку. Так, крила перешкоджали накиданню на вершника козацького чи татарського аркана, а тріпотіння пір'я під час стрімкої гусарської атаки лякало ворожих коней [5, 121].

Задля остаточно переконання читачів, зачитую свідчення безпосереднього очевидця тієї епохи, що знайшла своє відображення у М. Гоголя і у В. Бортка, французького військового інженера Гійома Левасера де Боплана, що перебував на польській військовій службі й досить часто контактував з козаками. Про козаків француз пише: «вони в сідлі тримаються не найкращим чином. Пригадується мені (сам бачив це), як двісті польських вершників змусили втікати дві тисячі їхніх найкращих воїнів. Однак правда й те, що сотня цих козаків, добре отаборившись, не боїться тисячі поляків, чи навіть тисячі татар. Якби верхи вони були такі ж доблесні, як на землі, то, гадаю, були б непереможні» [1, 27]. Цікаво, що М. Гоголь, який ознайомився з книгою Боплана, відобразив його постать у першій редакції «Тараса Бульби» (1835) в образі французького артилериста й інженера, який служив у польському війську, був великим знавцем військової справи й до того ж вельми прихильно ставився до козаків [3, 293].

Звичайно, шановний кінорежисер має повне право на власне трактування класики: нові часи, нове бачення, нове мислення... Що ж кардинально відрізняє стрічку В. Бортка від повісті М. Гоголя (друга редакція)? Це, на нашу думку, так звана «політкоректність», але якщо євреям і запорожцям у цьому сенсі пощастило, то татарам, туркам і особливо полякам у фільмі дісталося на горіхи.

Під час демонстрування сцени єврейського погрому на екрані з'явилися українські субтитри «Бий жидів!». Саме цікаве те, у цей момент бортківські козаки викрикували зовсім інші слова, а саме «Бей шинкарей!» Отже, творці українських субтитрів свідомо чи несвідомо намагаються переконати нас, що українці завжди були, є і бу-

дуть печерними антисемітами, а єврейські погроми – це візитівка та ганебний і яскравий прояв вітчизняного державотворення «від Богдана до Степана».

Виглядає очевидним, що з двох редакцій «Тараса Бульби» В. Бортко вибрав саме той варіант, який так потрібен сьогодні політичному істеблішменту Білокам'яної, для відновлення Великої Росії у XXI ст. Як говорять ті ж самі росіяни: «Нечего на зеркало пенять, если рожа крива!» Ось так і у нашому випадку, В. Бортко не стільки екранізував Гоголя, скільки виконав держзамовлення!

Було би бажання, то й з творів Гоголя можна зробити українські патріотичні шедеври, тим більше, що маємо прецедент! На початку 70-х років XX ст. у кінопрокаті з'явився художній фільм «Пропала грамота» за одноіменною повістю М. Гоголя. Його режисером-постановником значиться Борис Івченко, насправді ж основну роботу виконав Іван Миколайчук. Хоча фільм був створений за мотивами гоголівської новели, але реально оригінальний авторський твір і кінофільм дуже різняться. Від першоджерела там лишилася тільки фабула, а саме – подорож гетьманського посланця з Батурина до Санкт-Петербурга, що супроводжується фантастичними пригодами на теренах Гетьманщини.

Як на мене, ця повість-новела М. Гоголя, яка завершує першу частину «Вечорів на хуторі поблизу Диканьки» є до-

сить-таки посередньою, якщо не сказати відверто слабою. Натомість фільм Івана Миколайчука є надзвичайно талановитим і, на мою особисту думку, найкращим з присвячених зображенню українського козацтва в кіномистецтві. Майже у кожному кадрі стрічки є українське слово, українська пісня, український дух, українська етнічна і національна ідентичність, українська свідомість, український менталітет, український патріотизм, і, врешті-решт, українська лицарсько-козацька звитяга і мужність, при тому, що у творі Гоголя, усього цього не бачимо. Сказане стоїть і «Тараса Бульби», як першої, так і другої редакції.

Лишається сподіватись, що наші прийдешні кіномитці колись спроможуться створити нову екранізацію шедевр Миколи Гоголя (і хай держава їм у цьому допоможе), і це буде справжній український фільм про справжнє козацтво.

1. *Боплан Г.* Опис України. – К., 1990. – 368 с.
2. Від любові до ненависті // Український тиждень. – 2009. – № 9 (70) 6–12 березня 2009 року. – С. 8–9.
3. *Гоголь Н. В.* Собрание сочинений в 6 томах. – Т. 2. – Миргород; М., 1959.
4. *Кондуфор Ю. Ю., Котов В. Н.* История СССР. – К., 1988. – 343 с.
5. *Плецький С. Ф.* Гусари // Українське козацтво: Мала енциклопедія. – К.: Генеза; Запоріжжя: Прем'єр, 2002. – С. 136–146.
6. *Фігурний Ю. С.* Історичні витоки українського лицарства: Нариси про зародження і розвиток козацької традиційної культури та національне військове мистецтво у українознавчому вимірі. – К.: Стило, 2004. – 308 с.

Ярослав Фоцан

«Історія русів» – окремі зауваги до концепції і авторства твору

У статті розглядаються традиційні та новітні погляди щодо авторства «Історії Русів». Аналізуються особливості концепції твору та світоглядні орієнтири автора у баченні сучасних дослідників.

The article covers the traditional and modern examinations into the authorship of the "History of Rus". It analyzes the conceptual features of the publication and author's ideology through the views of the nowadays researchers.

Справжній Маніфест українського патріотизму, вершина національно-політичної думки другої половини XVIII – початку XIX ст. [19, 306], одна з найвизначніших пам'яток української історіографічної прози кінця XVIII – початку XIX ст. [14, 4], найпопулярніша книга першої половини XIX ст. [14, 7] – ось лише деякі вирази з праць сучасних українських науковців для оцінки «Історії Русів». Цей один з найвідоміших зразків українських історіософських творів залишається водночас і одним із самих загадкових. Бо навіть на початку XXI ст., не зважаючи на спеціальні розвідки десятків дослідників, достеменно не вдалося визначити точний час створення й особу автора «Історії Русів».

З імені Георгія Кониського, як автора даного твору, починається більшість списків «Історії Русів», й вченим на сьогодні залишається лише здогадуватися, чи це зробив сам письменник, чи переписувачі [20, 9]. У передмові до твору прямо не говориться, що автором праці є саме Кониський: «...Депутат Шляхетства Малоросійського пан Полетика, ...мав конечну потребу роздобути вітчизняну Історію. Він удався з приводу цього до первісного навчителя свого, Архієпископа Білоруського Георгія Кониського... І сей-бо Архірей передав Панові Полетиці Літопис, або ж Історію цю, запевнюючи архіпастирськи, що вона ведена з давніх літ в кафедральному Могильовському монастирі тямущими людьми, які здобували потрібні відомості від учених мужів Київської Академії і різних найповажніших Малоросійських монастирів» [7, 34].

Тож чи мав колишній ректор Києво-Могильянської академії, архієпископ Могильовський Георгій Кониський хоч якусь причетність до цього твору – як не в якості автора, то принаймні упорядника чи коректора «Історії Русів»?

Загальновідомо, що першим, хто висловив сумнів щодо авторства Георгія Кониського, був Михайло Максимович у 1865 р. в статті «Про козаків придніпровських». Після знайомства зі справжніми історичними творами архієпископа Максимович зауважив, що Кониський був добре знайомий із стародавніми документами та працями польських істориків. В «Історії Русів», на думку письменника, подібна обізнаність зовсім не прослідковується, навпаки, все перебудовано на свій лад, без дотримання точності історичного фактажу [13, 305]. Тож вчений зробив висновок, що невідомий автор лише прикрився іменами своїх відомих співвітчизників. Крім Максимовича проблему авторства «Історії Русів» досліджувала, починаючи від часу її виявлення, значна кількість видатних науковців – В. Горленко, М. Слабченко, М. Костомаров, Д. Дорошенко, М. Драгоманов, О. Грушевський, О. Оглоблин та багато інших. Серед можливих авторів називали Григорія та Василя Полетиків, Олександра Безбородька, Архипа Худорбу. Також деякі дослідники висували припущення про можливе колективне авторство твору [15, 46].

З огляду на вищенаведене, метою даної публікації є огляд та аналіз доробку вітчизняних науковців останніх десятиліть стосовно авторства та концепції «Історії Русів».

Хоча переважна більшість сучасних дослідників не піддає сумніву тезу про те, що Георгій Кониський насправді не був автором «Історії Русів», все ж хотілося б з'ясувати, чому невідомий автор скористався для приховування власної особи ім'ям саме Георгія Кониського?

Зважаючи на передмову твору, Георгія Кониського можна було б вважати не творцем, а хіба що упорядником «Історії Русів». Витоки цієї плутанини тягнуться своїм